

Janusz Iskra

Dziewiętnastowieczna lekkoatletyka w książkach Huberta Hamachera, "Leichtathletik im 19. Jahrhundert. Geschichte und Statistik"

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy 1/1, 126-132

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

OMÓWIENIA

Janusz Iskra
Akademia Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach

Dziewiętnastowieczna lekkoatletyka w książkach Huberta Hamachera *Leichtathletik im 19. Jahrhundert. Geschichte und Statistik*

1. Informacja o autorze

Hubert Hamacher (rocznik 1920) związany jest z lekkoatletyką od wczesnych, dziecięcych lat. Jak pisze w dodatku do książki, swoją wielką miłość do „królowej sportu” rozpoczął jako sześciolatek, kiedy to w czasie zawodów w Düsseldorfie zobaczył Paavo Nurmię. W wieku 12 lat z fascynacją śledził Igrzyska Olimpijskie w Los Angeles (1932), a tuż przed wybuchem II wojny światowej uprawiał biegi sprinterskie, zdobywając srebrny medal na Mistrzostwach Niemiec Juniorów w 1939 roku. Po wojnie został trenerem lekkiej atletyki, specjalizując się w biegach przez płotki. Jako szkoleniowiec pracował m.in. we Francji i w Holandii. W całym tym okresie pasją Hamachera była historia lekkiej atletyki z akcentem na jej XIX-wieczne początki. Od lat 80. XX wieku wydawał biuletyn historyczny „Deutschen Gesellschaft für Leichtathletik – Dokumentation”.

2. Informacje o książkach

Leichtathletik im 19. Jahrhundert z podtytułem *Geschichte und Statistik* to dwa opasłe tomy opisujące wydarzenia lekkoatletyczne z lat 1891–1900 (tom 1 – 552 strony) i 1881–1890 (tom 2 – 746 stron). Książki zawierają niemal komplet informacji dotyczących przepisów, rozwoju techniki poszczególnych konkurencji, charakterystyki najlepszych zawodników oraz bardzo szczegółowe kroniki wydarzeń i tabel najlepszych wyników z ostatnich dwudziestu lat XIX wieku. Całość uzupełnia bogate piśmiennictwo, podzielone na poszczególne kraje, tematykę oraz formę wydawnictwa. W poszukiwaniu korzeni światowej lekkiej atletyki autor nawiązuje do początków człowieczeństwa, przypominając, że już 400 tys. lat temu *homo erectus* maszerował z Afryki na wszystkie kontynenty, biegał za zwierzyną, rzucał kamieniami i dzidami w celu zdobywania pożywienia i skakał przez przeszkody, ucieka-

jąc przed wrogiem. A więc człowiek pierwotny uprawiał lekkoatletykę (chód + bieg + skok + rzut). Ten krótki, lecz bardzo sugestywny wstęp doprowadza autora do kronikarskiej wizji lekkoatletyki XIX wieku – rodzącej się dyscypliny, pełnej niedomówień, różnorodnych form i dojrzewających przepisów.

Jak wielkie różnice poziomu sportowego dzieliły 120 lat rozwoju lekkoatletyki, niech świadczą rekordowe wyniki uzyskane przez najlepszych lekkoatletów XIX wieku i obecne rekordzistki. Nie mówimy o rekordach kobiet w 1890 roku, bowiem udział w zawodach lekkoatletycznych tego okresu uznawany był nie tyle za niestosowny, co wręcz kategorycznie naganny (tabela 1).

Analiza poziomu sportowego w wybranych konkurencjach lekkoatletycznych to nie tylko prosta wyliczanka „różnic dymorficznych”, lecz kawał historii ludzkości, zawartej w rozwoju przepięknej dyscypliny sportu. Tragicznie zmarła mistrzyni olimpijska (1988) i rekordzistka świata w biegu na 100 m wygrałaby z najlepszym sprinterem XIX wieku o ok. 3 metry. Legendarna postać pierwszego, oficjalnego rekordzisty świata na 400 m „Maxey” Longa nie wytrzymałaby próby czasu i walki płci z (również legendarną) reprezentantką NRD Maritą Koch. Rekordzista świata na dystansie klasycznej mili (1609 m), wielokrotny rekordzista świata dziewiętnastowiecznej lekkoatletyki Walter George zapewne nie wierzyłby wyroczni oznajmującej, że za 100 lat pokona go kobieta. Chinka Wang zdublowałaby go 2 razy w czasie rekordowego biegu na dystansie 10 km. Spójrzmy jednak na skok o tyczce. Współczesna „caryca tyczki”, Jelena Isinbajewa (5,06 m) nie pozwoliłaby Raymondowi Clappowi (3,62 m) nosić swoich tyczek. Zapewne znane jest powszechnie zdjęcie Jamesa Connolly’ego na tle flagi amerykańskiej, po pierwszym zwycięstwie olimpijskim w Atenach w 1896 roku. Ta propagandowa fotka była przez długie lata chlubą amerykańskiego sportu. Co by powiedział jeden z najlepszych lekkoatletów świata tego okresu na fakt, iż 99 lat później filigranowa Ukrainka Inessa Kravets przeskoczy go o ponad pół metra? Trudno porównywać rekordowe osiągnięcia kobiet i mężczyzn w lekkoatletycznych rzutach. Zróżnicowanie masy sprzętu pozwala jedynie na szacunkowe obserwacje. W pchnięciu kulą współcześni miotacze osiągają podobne rezultaty – kobiety jednak pchają kulą o masie 4 kg, mężczyźni 7,26 kg. Irlandzki emigrant Denis Horgan w 1897 roku pchnął blisko 15 m; po 100 latach Amerykanin Barnes i Rosjanka Lisovskaya oscylowali w granicach 23 m. Na usprawiedliwienie Horgana świadczy fakt, iż jego budowa ciała (176 cm/106 kg) znacznie odbiegała od współczesnego kanonu miotacza (Barnes – odpowiednio 195/132, Lisovskaya – 187/92). Zaskakująco słabe wyniki uzyskiwano pod koniec XIX wieku w rzucie dyskiem. Rezultat 36,19 m to niezły wynik współczesnego piętnastolatka, jednakże należy zwrócić uwagę na fakt, iż zwycięzca pierwszego olimpijskiego konkursu Robert Garrett po raz pierwszy miał kontakt z klasycznym sprzętem na statku płynącym na igrzyska do Europy, a w Atenach uzyskał wynik poniżej 30 m.

Tab. 1. Rekordy świata w lekkoatletyce: 1) mężczyźni pod koniec XIX wieku i 2) kobiet w chwili obecnej

Konkurencja	Mężczyźni, XIX wiek		Rok	Kobiety, XXI wiek		Rok
	10,8	Cecil Lee (WB)		1892	10,49	
Bieg na 100 m	10,8	Cecil Lee (WB)	1892	10,49	Florence Griffith-Joyner (USA)	1988
Bieg na 400 m	47,8	„Maxey” Long (USA)	1900	47,60	Marita Koch (NRD)	1985
Bieg na 1 milę	4:12,7	Walter George (USA)	1886	4:12,56	Svetlana Masterkova (RUS)	1996
Bieg na 10 000 m	31:40.0	Walter George (GBR)	1884	29:31,78	Wang Junxia (CHN)	1993
Skok wzwyż	1,97	Michael Sweeney (USA)	1895	2,09	Stefka Kostadinova (BUL)	1987
Skok o tyczce	3,62	Raymond Clapp (USA)	1898	5,06	Jelena Isinbayeva (RUS)	2009
Skok w dal	7,43	Alvin Kraenzlein (USA)	1899	7,52	Galina Chistyakowa (URS)	1988
Trojškok	14,94	James Connolly (USA)	1896	15,50	Inessa Kravets (UKR)	1995
Pchnięcie kulą ¹	14,68 (23,12)	Denis Horgan (IRL)	1897	22,63	Natalya Lisovskaya (URS)	1987
Rzut dyskiem ¹	36,19 (74,08)	Charles Henneman (USA)	1899	76,80	Gabriele Reinsch (NRD)	1988
Rzut młotem ¹	51,10 (86,74)	John Flanagan (IRL)	1899	79,60	Betty Heidler (GER)	2011
Rzut oszczepem ¹	49,32 (98,48)	Eric Lemming (SWE)	1899	72,28	Barbara Spotakova (CZE)	1993

¹ – inne masy sprzętu kobiet i mężczyzn; w nawiasach podano aktualne rekordy świata mężczyzn.

Poza niekwestionowanym materiałem faktograficznym, bogactwem książki jest ogromna liczba zdjęć i szkiców przedstawiających rywalizację dziewiętnastowiecznych lekkoatletów. Oceniamy więc dziwaczne stroje, prymitywną technikę biegu przez płotki czy skoku wzwyż oraz inne szczególności dotyczące organizacji zawodów (sędziowanie, kibice, itp.).

Egzotykę dziewiętnastowiecznego współzawodnictwa dopełniają szczególności dotyczące polityki startowej najlepszych zawodników. Posiłkując się biografią „gwiazdy” światowych biegów sprinterskich napisaną przez Edwarda Sersa (*George Steward. America's first great runner*, 2008) można przedstawić typowe, a współcześnie nietypowe zestawienie startów tego kultowego, amerykańskiego lekkoatlety (tabela 2).

Fascynujące zestawienie kolejnych startów pozwala na krytyczne spojrzenie na politykę startową sprintera i płotkarza. Prześledzenie danych zawartych w tabeli 2 upoważnia do następujących konkluzji:

- sprinter startował od stycznia do grudnia – dla niego sezon startowy to rok kalendarzowy;
- zestawienie obejmuje cały wachlarz konkurencji sprinterskich i nie tylko (50 y, 350 y, 1100 y) oraz całe bogactwo, niezwykle oryginalnych biegów przez płotki. Autor tego tekstu żałuje, że w czasie wydawania monografii dotyczącej historii biegów przez płotki nie miał dostępu do pracy Sersa;
- większość biegów odbywała się systemem „z handicapem”, czyli rozstawiania zawodników w różnych miejscach bieżni, w zależności od poziomu sportowego;
- Steward był zawodowcem i większość pojedynków toczył o konkretne sumy, które w dzisiejszych czasach wywołują uśmiezek na ustach (1–25 funtów).

Ciekawym źródłem informacji na temat lekkoatletyki XIX wieku są zmiany w przepisach, czyniących rywalizację sprzed 100 lat archaiczną, a z drugiej strony pozwalającym czuć się nam, ludziom XXI wieku, wielkimi i wspaniałymi. Oczywiście zmiany są ogromne, a podstawowym motywem ich powstania jest chęć bycia szybszym, bardziej wytrzymałym i silniejszym. Wybrane aspekty zmian w lekkoatletycznych przepisach w ciągu ostatnich 112 lat przedstawiono w tabeli 3.

Przedstawione, wybrane aspekty historii lekkoatletyki XIX wieku zawarte w obszernej pracy Huberta Hamachera (wydanej w Düsseldorfie w 2005 i 2007 roku) pozwalają na swobodną podróż w krainę historii sportu, a jednocześnie skłaniają do refleksji nad postępem ludzkości w wielu (nie tylko sportowych) sferach działań. To miłe, że każdy trener i każdy zawodnik może kiedyś znaleźć się w podobnej prezentacji kolejnego stulecia.

Tab. 2. Kalendarz startów najlepszego sprintera i płotkarza XIX wieku Geoga Stewarda w 1851 roku

Data	Konkurencja	Miejsce	Typ współzawodnictwa
1	2	3	4
1851.01.20	880 y hcp	Barrack, Tavern, Cricket, Ground, Sheffield	Przegrana z Alfredem Simpsonem (40 y z przodu)
1851.01.22	50 y hcp	Hyde Park, Sheffield	Przegrana z Mark Parramove (4,5 y z przodu) – zakład o 2 funty i 5 funtów za zwycięstwo
1851.01.27	506 y hcp	Hyde Park, Sheffield	Zwycięstwo nad Joc Pinder (10 y z przodu)
1851.03.03	350 y	Barrack, Tavern, Cricket, Ground, Sheffield	Przegrana w wyścigu z koniem
1851.03.10	350 y hcp	Barrack, Tavern, Cricket, Ground, Sheffield	Zwyciężył startując z tyłu, nagroda pieniężna
1851.03.31	200 y przez 8 płotków	Redford, Cricket, Ground	Zwyciężył Johna Howarda z Brodford; nagroda – srebrny puchar
1851.03.31	440 y przez 4 płotki	Vouxhall, Grounds	Czas: 57 s
1851.06.23	1100 y		Zwyciężył Williama Matthews (2:45) i wygrał 25 franków za miejsce
1851.07.01	Bieg dookoła Hyde Park	Hyde Park, Sheffield	Stracił 1 funt do Joe Pindera w pojedynku, wygrał 25 funtów za miejsce
1851.07.29	1 mila	Slough	Przegrana z George Granthamem, za start dostał 25 funtów
1851.08.	880 y hcp	Victoria Tavern, Agrove Road, Stepney	W biegu z handicapem wygrał 10 funtów

1	2	3	4
1851.09.25	6 x 100 y	Flora Grounds, Bayswater	W ciągu 24 minut zwyciężył na 100 y 6 rywali
1851.09.29	120 y hcp	Flora Grounds, Bayswater	Wygrał z A. Reed'em, dostał 5 funtów
1851.10.08	150 y hcp	Copenhagen Grounds	Wygrał z A. Reed'em (2 y z przodu) i zarobił 20 funtów
1851.12.15	4 x 100 y przez płotki	Sunderland Cricket, Ground	Biegi z 4 przeciwnikami. Po jednym z biegów upadł i wycofał się

hcp – bieg z handicapem

Tab. 3. Wybrane różnice w przepisach lekkoatletycznych w XIX wieku oraz w chwili obecnej

Przepisy	1890	2012
Falstarty	Za pierwszy falstart przesuwno biegacza o 1–5 y w tył (w zależności od długości biegu), za drugi odległość przesunięcia w tył była dwukrotnie (2–10 y) dłuższa.	Za każdy falstart zawodnik jest eliminowany z rywalizacji.
Długość biegów	Obowiązywały dystanse mierzone w jardach (100, 220, 440, 880, ...) oraz w milach (1,3,6)	Obowiązuje system metryczny (100, 200, 400, ..., 10 km)
Pomiar czasu	Pomiar czasu w początkowym okresie dokonywany był z dokładnością do $1/2$, $1/4$ a później $1/10$ s.	Obecnie pomiar czasu w biegach odbywa się z dokładnością do $1/100$ s.
Pozycja startowa w sprintach	W biegach sprinterskich startowano z różnych pozycji – od wysokiej, poprzez wariant z podparem jedną ręką aż do (niedawno wprowadzonego) startu niskiego.	Obowiązkowy start niski z bloku podłączonego do aparatury elektronicznej.
Bieg przez płotki	Biegano przez płotki na stałe wbite w murawę stadionu. Bieg przez płotki uznawano jako <i>field event</i> w opozycji do wszystkich innych biegów (<i>track event</i>)	Bieg przez 10 przewracalnych płotków odbywa się na bieżni.
Skok o tyczce	Skok wykonywany za pomocą tyczki z jesionu wykonywano techniką kuczną z lądowaniem na piasek.	Skok o tyczce z tworzywa sztucznego z lądowaniem na gruby materac.
Skok wzwyż	Skakano techniką kuczną i nożycową z lądowaniem na piasek.	Obecnie obowiązuje styl flop z lądowaniem na plecy na gruby materac.
Rzut młotem	Na początku rzucano młotem kowalskim, w toku rozwoju konkurencji młot kowali zastąpiono kulą umocowaną na długiej prostej ręczce.	Podstawowy sprzęt to kula o masie 7,26 kg, umocowana na cienkiej lince.